

Araştırma Makalesi
Research Article

Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Yıl: 2022 Cilt-Sayı: 15(4) ss: 930–948

Academic Review of Economics and Administrative Sciences
Year: 2022 Vol-Issue: 15(4) pp: 930–948
<http://dergipark.org.tr/tr/pub/ohuiibf>

ISSN: 2564-6931

DOI:10.25287/ohuiibf.1112909

Geliş Tarihi / Received: 05.05.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 12.09.2022

Yayın Tarihi / Published: 24.10.2022

TÜRKİYE’DE COVID-19 SALGINI SÜRECİNDE YAŞLILARA YÖNELİK AYRIMCILIK: ANKARA İLİ ÖRNEĞİ¹

Türken ÇAĞLAR²
Gizem ÖZKAN³

Öz

Bu makalenin temel amacı, Covid-19 salgını döneminde Türkiye’de, yaşlılara yönelik olarak uygulanmış olan ayrımcılığın tartışılması ve değerlendirilmesidir. Bu çerçevede yaşlılara yönelik olarak uygulanmış olan tedbirlerin, yaşlıların yaşamsal gereksinimlerini karşılamada yeterli olup olmadığı ve varsa ne tür sorunlara yol açtığı konusu araştırılmıştır. Bu amaca varmak için öncelikle salgın ve etkileri hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Daha sonra, özellikle yaşlılara yönelik yaş ayrımcılığı konusu açıklanmış ve tartışılmıştır. Üçüncü olarak çalışmanın sahadan toplanmış olan verileri, değerlendirilmiş ve tartışılmıştır. Bu çalışma, nitel bir araştırma olarak tasarlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın verileri, Ankara ili Çankaya ve Mamak ilçelerinde yaşayan 65 yaş ve üzeri –kadın ve erkek- bireylerle yapılan yarı-yapılandırılmış mülakatlardan elde edilmiştir. Bu verilerin yanı sıra ayrıca ilgili yaşlıların sosyo-demografik bilgileri de derlenmiş ve sunulmuştur. Toplanmış olan veriler, sınıflandırılarak analiz edilmiş ve çalışmanın temel soruları yanıtlanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonunda, her ne kadar iyi niyetli şekilde sağlık tedbirleri çerçevesinde yaşlı bireylerin sokağa çıkmaları kısıtlanmış olsa da kendilerine yönelik hak ihlalleri ve psiko-sosyal sorunların belirgin şekilde yaşanmış olduğu ve bu süreçte ayrımcı tutum ve söylemlerin arttığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca tecrübe edilen ayrımcılığın yaşlılarda kaygılara yol açtığı da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Salgın, Ayrımcılık, Yaşlılar, Yaşlı Ayrımcılığı, Sosyal Çalışma.

JEL Sınıflandırması : I14, I18, I24, I31, I38, J14.

¹ Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonu’nun 16.08.2021 tarihli ve E-90955707-900-00001688483 sayılı yazısı çerçevesinde etik kurallara uygun bulunmasıyla gerçekleştirilmiştir.

² Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü, turkancaglar@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7849-0025.

³ Arş. Gör., Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, gizemozkan576@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6759-7345.

Atıf/Citation (APA 6):

Çağlar, T., & Özkan, G. (2022). Türkiye’de Covid-19 salgını sürecinde yaşlılara yönelik ayrımcılık: Ankara ili örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(4), 930–948. <http://doi.org/10.25287/ohuiibf.1112909>.

ELDERLY DISCRIMINATION IN TURKEY IN THE PERIOD OF COVID-19 PANDEMIC: THE CASE OF ANKARA PROVINCE

Abstract

The main purpose of this paper is to discuss and evaluate the problem of elderly discrimination, which has been deepened due to the measures taken during the Covid-19 epidemic in Turkey. In this process, the consequences of measures taken for the elderly people are searched whether they are adequate or not in meeting the needs of elderly individuals and whether these measures led to any problems for elders or not. In order to achieve this aim, firstly, a general introduction related to the epidemic and its effects was made. Then, the issue of age discrimination, especially for the elders, was evaluated and discussed. Thirdly, the data collected from the field were analyzed and discussed. This study can be accepted as a qualitative one. In other words, the data of study were collected by semi-structured interviews done with individuals aged 65 and over living in the Çankaya and Mamak districts of Ankara. In addition, the socio-demographic variables of the elders were also gathered. The data obtained were classified and analyzed, and the main questions of the study were tried to be answered. At the end of the study, it was concluded that although the elderly individuals were restricted from going out within the framework of health measures in a good faith, violations of their rights and psycho-social problems were significantly experienced and discriminatory attitudes and discourses increased in the period of Covid-19.

Keywords : Pandemic, Discrimination, Elders, Elderly Discrimination, Social Work.

JEL Classifications : I14, I18, I24, I31, I38, J14.

GİRİŞ

Geçmişten günümüze salgın hastalıklar, insanları küresel ölçekte en çok etkileyen felaketlerden biri olmuştur. Küresel bir salgın olarak ortaya çıkmış olan Covid-19, 2019 yılı Aralık ayında Çin’in Wuhan kentinde tespit edilmiş ve daha sonra kısa sürede tüm dünyaya yayılarak, insan yaşamı açısından önemli bir tehdit olmuştur (Üstün & Özçiftçi, 2020). Yarattığı ölüm riskinin yanı sıra insanlar evlerine kapanarak izole bir şekilde yaşamaya başlamış ve bu süreçte özellikle de üretim ve ticari hayat da bir anlamda olumsuz etkilenmiştir. Diğer bir deyişle salgınlar, fiziki sorunlar yaşatması ve sağlığı etkilemesi açısından tıbbi bir fenomen olmakla birlikte sebep oldukları panik, korku, izolasyon, karantina, endişe ve stres ile, insanların tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bir araştırmaya göre salgın, yaşlı bireylerin psikolojik sorunlar yaşamasında etkili olmuş ve yaşlılar bu süreçte depresyon, stres ve anksiyete bozuklukları, travma sonrası stres bozuklukları deneyimlemiştir (Sargın & Kutluca, 2020). Yine başka bir araştırmaya göre ise Covid-19 salgınından en çok etkilenen gruplardan birisi olan yaşlılar korku, öfke, tükenmişlik, kaygı, depresyon gibi ciddi ruhsal sorunlar yaşamıştır (Santini ve ark., 2020). Kısacası, yaşlı bireylerin salgın döneminde korku düzeyleri artmış ve ruhsal durumları olumsuz etkilenmiştir (Gyasi, 2020).

Bilindiği üzere salgını kontrol altına alabilmek için birçok ülkede sosyal-fiziksel mesafe, çeşitli kısıtlamalar ve karantina uygulamaları başlatılmıştır. Türkiye, 21.03.2020 tarihinden itibaren 65 yaş üstü bireylere sokağa çıkma kısıtlaması uygulamıştır. Birinci ve Bulut (2020) sosyal mesafe uygulamasının yaşlı bireyler için ‘sosyal izolasyon’ ya da ‘yalnızlık salgınına’ dönüşme riski bulunduğunu belirtmiştir. Diğer bir deyişle sosyal izolasyon, yaşlı bireyler üzerinde uzun vadede fiziksel, sosyal ve psikolojik birçok soruna yol açmış ve onların işlevselliğini olumsuz şekilde etkilemiştir.

Diğer taraftan, sonraki süreçte yaşlı bireylerin risk altında bulunduğu gerekçesiyle ülkemizde 65 yaş üstü bireylere sokağa çıkma yasağı getirilmiştir. Fakat yaşlı bireylerin sosyal izolasyonunu sağlayarak onların enfekte olmalarını engellemek ve ülke bazında vaka sayılarını düşük tutmak için iyi niyetle alınan bu tedbir, yaşlılara yönelik ayrımcı muamele ve sosyal dışlanmanın artmasına yol açmıştır

(Soysal, 2020). Soysal (2020), özellikle Facebook, Twitter, Instagram, Youtube gibi sosyal medya araçlarının etkisiyle bu ayrımcı söylemlerin bu süreçte daha görünür hale geldiğini ve yaşlılara yönelik genç kuşak tarafından kısmen de olsa, bir nefret-ötekileştirme dilinin oluştuğunu ifade etmiştir. Gençlerin sokakta gördükleri yaşlının üzerine su atması (Yeniçağ Gazetesi, 2020), kolonya dökerek zorla maske takması (Gözlem Gazetesi, 2020), polisim diye kandırarak sokakta sorularla sıkıştırıp yaşlıyı zor durumda bırakması (Hürriyet Gazetesi, 2020), sokakta görülen yaşlıya kötü söylemlerde bulunarak yaşlının taciz edilmesi gibi videoları çekerek sosyal medyada paylaştıkları görülmüştür. Yine gazetelerde "Yaşlılar kasten ölüme terk edildi" (Sabah Gazetesi, 2020), "Avrupa’da binlerce yaşlı Coronavirüs nedeniyle ölüme terk edildi!" (A Haber, 2020), "İspanya’da terk edilmiş huzurevlerinde kalan yaşlılar yataklarında ölü bulundu" (Hürriyet Gazetesi, 2020), "Avrupa’da huzurevleri ölüm evi oldu" (Yeni Şafak Gazetesi, 2020), "Batı medeniyeti ceset kokuyor!" (Haber7 Gazetesi, 2020), "Çok sayıda yaşlı evlerinde tek başına öldü, cesetleri iki hafta sonra bulundu" (Milliyet Gazetesi, 2020) gibi düşünülmeden ilgi çekmek amacıyla atılan haber başlıkları da yaşlı bireylerin kaygı ve korku düzeylerini önemli ölçüde artırmıştır denebilir.

Dolayısıyla, küresel olarak dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını sürecinde, özellikle toplumda kırılmalı ve dezavantajlı grup olarak ele alınan yaşlıların ihtiyaçlarının karşılanması, sağlık, eğitim ve sosyal yaşamlarında salgının olumsuz etkilerinin azaltılması ve bu kriz durumundan sonra yaşamlarına yeniden normal olarak devam etmelerinin sağlanması son derece önemlidir. Keza Covid 19 salgını gelecekte küresel çapta yaşanabilecek muhtemel salgınlar açısından önemli bir örnek niteliğindedir. Bu dönemde alınan tedbir ve uygulamaların, yetersiz hizmet sunumu ve yetersiz sosyal destekle birlikte yaşlıların sosyal yaşamdan dışlanmalarına, olumsuz söylem, tutum ve davranışlara maruz kalmalarına ve ayrımcılığa uğramalarına yol açtığı düşünülmüştür. Buradan hareketle çalışmanın temel sorunsalı - varsayımları şu şekilde tasarlanmıştır:

1. Salgın ile birlikte özellikle yaşlılara yönelik ayrımcılık giderek artan bir oranda yaygınlaşmıştır.
2. Yaşlılara yönelik ayrımcılık ve bunun sonucunda yaşama geçirilen izolasyon, özellikle yaşlıların iletişim, sosyalleşme ve dolayısıyla yaşam kalitelerinin düşmesine yol açmıştır.
3. Yaşlılara yönelik ayrımcılık, yaşlılarda psiko-sosyal sorunlara yol açmıştır.
4. Yaşanan bu olumsuzlukların etkisinin en aza indirilmesi amacıyla kurumsal anlamda sosyal hizmet önlem ve uygulamaları yetersiz kalmıştır.

Bu temel varsayımları test etmek ve salgın döneminde yaşlı bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa maruz kalmaya yönelik algıları ve deneyimlerini ortaya koymak amacıyla araştırmanın verileri, ilgili literatürden, yarı-yapılandırılmış (semi-structured interview) görüşme tekniği aracılığıyla elde edilmiştir. Bu süreçte ayrıca, çalışma kapsamına alınmış olan yaşlıların sosyo-demografik bilgileri de elde edilmiştir. Araştırmanın evreni, Ankara’da yaşayan 65 yaş ve üzeri bireylerdir. Araştırmanın örneklemi ise, Ankara’nın Çankaya ve Mamak ilçelerinde yaşayan 65 yaş ve üzeri yaşlı bireylerden oluşturulmuştur. İki ilçe, sosyo-ekonomik kriter baz alınarak belirlenmiştir. Çankaya üst sosyo-ekonomik, Mamak ise orta ve alt sosyo-ekonomik düzeye sahip vatandaşların yaşadıkları ilçelerdir. Dolayısıyla bu iki farklı ilçe verilerinin çalışma konusu ile ilgili önemli bilgiler sunabileceği değerlendirilmiştir.

Araştırmanın sahası - nitel verileri 31 kişi ile yapılan görüşmelerden (16 kişi Çankaya, 15 kişi ise Mamak) elde edilmiştir. Örneklem içine girme niteliği taşıyan araştırma birimlerine kartopu tekniği ile ulaşılmıştır. Özellikle salgın korkusu nedeniyle yaşlıların araştırmacılarla yüz yüze görüşmeleri sorun yarattığı için, birbirlerini tanıyan yaşlı bireyler üzerinden kendilerine ulaşmak yolu benimsenmiştir. Görüşme formunda yer alan sorular açık ve kapalı uçlu sorular biçiminde tasarlanmıştır. Her görüşme ortalama 45 dakika sürmüştür. Tüm görüşmelerde, katılımcıların izni alınarak ses kaydı ve ilgili notlar alınmıştır. Daha sonra ses kaydı ve notlardan elde edilen veriler araştırmanın amacı doğrultusunda sınıflandırılarak analiz edilmiştir. Bu süreçte, ilçe düzeyinde bir ayrıma gidilmemiş, bulgular bir bütün olarak sunulmuştur. Katılımcıların cevapları alıntılanırken kadın görüşmeciler K, erkek olanlar ise E olarak kodlanmış; kadın ve erkeklere, görüşme sıralarına göre sayılar verilmiş ve yaşları parantez

içerisinde belirtilmiştir. Katılımcıların ifadelerinde, alıntılarının daha net verilebilmesi açısından katılımcıların ilgili olmayan ifadelerinin çıkarıldığı yerler (...) ile belirtilmiştir.

I. BULGULAR ve TARTIŞMA

Bu başlık altında ilk önce katılımcıların sosyo-demografik bulgularına yer verilmiştir. Daha sonra bulgular, ‘katılımcıların sosyal ilişkileri’, ‘sağlık durumları’, ‘ayrımcı tutumlar’, ‘farklı ülke deneyim ve görüşleri’ ile ‘mevcut ve olması gereken sosyal yardım ve politikalara ilişkin bulgular’ başlıkları altında sunulmuş ve değerlendirilmiştir. Bu ana başlık altında ayrıca, sosyal hizmet perspektifinden yaşlı ayrımcılığı konusu da tartışılmıştır.

I.I. Katılımcıların Sosyo-Demografik Bulguları

Araştırmaya katılan 65 yaş ve üzeri 31 yaşlı bireyin on ikisi kadın, on dokuzu ise erkektir. Yaşları 65 ile 81 arasında değişen katılımcıların yaş ortalaması 70,71’dir. Katılımcıların dördü okur-yazar değil, ikisi okur-yazar, on altısı ilköğretim mezunu, üçü ortaokul mezunu, dördü lise mezunu, ikisi ise lisans mezunudur. Görüldüğü üzere katılımcıların eğitim düzeyi düşüktür. Kişilerin farkındalık düzeyleri ile eğitim arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu bilinmektedir. Yaşlılar arasında eğitim düzeyinin düşük olmasının, Covid-19 hakkında yeterli bilgiye nasıl ulaşacağını bilememe ve bilgiyi kullanamama gibi sorunlar yarattığı ve bu durumun kendilerine yönelik hizmetler hakkında bilgi sahibi olmalarını engellediği açıktır.

Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında, yirmisinin evli, ikisinin bekar, ikisinin boşanmış, yedisinin ise eşinin vefat ettiği görülmüştür. Görüşülen yaşlıların dördü yalnız, on dokuzu eşi ile birlikte, yedisi çocuğuyla, biri ise eşi ve çocuklarıyla birlikte yaşamaktadır. Katılımcıların yirmi dokuzu çocuk sahibiyken ikisinin çocuğu bulunmamaktadır. Çocuk sahibi yaşlıların ikisinin bir çocuğu, altısının iki çocuğu, on birinin üç çocuğu, onunun ise dört ve daha fazla sayıda çocuğu bulunmaktadır.

Kadın ve erkek yaşlıların daha önceki süreçlerde istihdamda yer alıp almadıkları ve bir emeklilik güvencesine sahip olup olmadıkları konusuna bakıldığında, araştırmaya katılanların yirmialtısının bir emeklilik gelirinine sahip olduğu, beşinin ise emekli olmadığı görülmüştür. Erkeklerin tamamının emekli olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bir emeklilik gelirinine sahip olmayanların tamamı kadın katılımcılardır. Kendi emeklilik gelirinine sahip olmayan kadın katılımcıların nasıl geçindikleri sorusuna, beş kadın hayatta olan eşlerinin emeklilik maaşıyla geçindikleri yanıtını vermiştir. Araştırmaya katılan kadın katılımcılar arasında yalnızca bir kadının kendi emeklilik geliri bulunmaktadır. Geriye kalan beş kadının ise vefat eden eşlerinin emekli maaşıyla (dul aylığı) geçindikleri tespit edilmiştir. Görüldüğü üzere, istihdamda yer alarak emekli olan kadın yaşlıların sayısı erkek yaşlılara kıyasla düşük düzeydedir. Bu konudaki verinin Türkiye’deki kadın ve erkek yaşlıların istihdam ve emeklilik verileriyle (İşgücü İstatistikleri, 2021) uyumlu olduğu görülmüştür.

Katılımcıların gelir düzeyine bakıldığında, aylık ortalama geliri 1500 TL ve altında olan yaşlı bulunmamakla birlikte dokuzunun, 1500-2500 TL arasında, on dördünün 2500-3500 TL arasında, yedisinin 3500-4500 arasında, birinin ise 4500-5000TL arasında gelirinin olduğu tespit edilmiştir. Görüldüğü üzere 30 katılımcının tamamına yakını asgari ücret düzeyinde veya altında bir gelire sahiptir. Kırsal alanlara kıyasla büyük kentlerde hayat pahalılığının kendini daha fazla hissettirdiği bilinmektedir. Ankara gibi bir metropol kentte yaşamını sürdüren bu yaşlı bireylerin sosyo-ekonomik durumlarının düşük düzeyde olduğu rahatlıkla söylenebilir. Türkiye’deki ekonomik koşullar dikkate alındığında, düşük sosyo ekonomik düzeyde yer alan yaşlıların bakım, barınma, fiziksel ve psiko-sosyal sağlık, eğitim, beslenme, sosyal hayat gibi birçok alandaki ihtiyaçlarını karşılama konusunda sıkıntı yaşayacağı düşünülmektedir. Bu durum ise kişiyi, yaşlı ihmal ve istismarına, ayrımcılık ve baskıya daha açık hale getirmektedir denebilir.

Katılımcıların yirmialtınsının kalp, şeker, tansiyon, kolesterol, solunum yolu, kas iskelet sistemi hastalıkları gibi hastalıklara sahip oldukları tespit edilmiştir. Bilindiği üzere yaşlanmayla birlikte özellikle yaşlılık döneminde sağlık sorunları artabilmekte, kimi hastalıklar kronik hale gelebilmektedir. Bu durum bireyin sağlık giderlerini arttırmakta ve paralelinde bakım vb. gibi diğer yeni gereksinimlere yol açabilmektedir. Yaşlılık döneminde bir taraftan gelir azalırken, diğer taraftan giderlerde artış görülmesinin, yaşının yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilediği değerlendirilmiştir.

I.II. Katılımcıların Sosyal İlişkilerine İlişkin Bulgular

Araştırma sürecinde katılımcıların çocuk, torun, akraba, eş veya komşudan gördükleri ilgi ve destek konusunda farklı deneyimlere sahip olduğu görülmekle birlikte olumsuz deneyimlerin daha yoğun olduğu tespit edilmiştir. Özellikle, getirilen sokağa çıkma yasağı ve kısıtlamalarda en çok çocuklarından destek almışlardır. Telefonla görüşerek moral verme, görüntülü konuşma, yiyecek, içecek ve temel ihtiyaçlarını giderme, maddi destek sağlama, en çok görülen destek türlerindedir. Yaşlı bireyler kısıtlamalar nedeniyle çocuklarının da maddi durumu kısıtlandığı için çocuklarından en çok manevi destek almışlardır. İnce’nin (2020) yaptığı çalışmada da yaşlılara en büyük sosyal desteğin ailesi ve yakın çevresinden geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Yaşlı bireylere yakın çevre ve çocuklarından gelen destek, salgının bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini hafifletmiştir. Ancak bazı yaşlıların ise bu destekten yoksun kaldıkları görülmüştür. Aşağıda verilmiş olan mülakat notları bu durumu açıkça göstermektedir:

Bir tane çocuğumuz var. O hep arıyor. Aman anne şunu yapmayın bunu yapmayın. Şimdi biraz daha onlara gidiyoruz ama önceleri için çocuğun yanına da gidemedik kızım. (K7, 65).

Destek mi, telefonla hal hatır ettiler. Destek bu oldu. Kızımın yanındaydım. Kızım elinden gelen desteği yaptı. Torunum elinden gelen desteği yaptı. (K1, 71).

Yani biz kimseden destek almıyoruz. Ama bu şeyde bakkaldı çakkaldı ihtiyaçlarımızı gelip gördüler. Manevi destek oluyorlar. Yoksa kimseden maddi bir destek almadık. Herkes kendi derdinde. Hele hele bu muntıkada bunun imkanı yok yani. (E6, 68).

Eş dost bile yani kendi akrabamdan mesela sayıyım kendi akrabamdan bile gelmedi gitmedi. Demediler yani. Benim kendi oğlum bile gelip demedi ki anne siz napiyorsunuz nasılsınız bir şeye ihtiyacınız var mı benim oğlum bile gelmedi ele ne diyim kızım. (K2, 67).

Katılımcılar, kısıtlamalar ve yasaklar nedeniyle en çok zorlandıkları konulardan birinin, torunlarını ve çocuklarını görememeleri, öpüp sarılamamaları olduğunu belirtmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda bu durumun, yaşlıların yaşam doyumu ve psikolojik dayanıklılıkları üzerinde olumsuz etkisinin olduğu gözlenmiştir. İçli’nin (2010) yapmış olduğu araştırmada, ebeveynlere çocuklar tarafından verilen moral ve duygusal desteğin, stratejik açıdan büyük önem taşıdığı, manevi desteğin yanı sıra bu şekilde büyüklerin zihinsel sağlığının korunduğu belirtilmektedir. Çocukları, torunları, akrabaları, komşuları tarafından sıkça aranmanın; aile-akrabalık ilişkilerinin, arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinin güçlü olmasının yaşlılarda yaşam doyumunu artırıcı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Aşağıdaki mülakat notları bu durumu göstermektedir:

Arayıp hâl hatır soruyorlar kızım ve oğlum. Telefonla görüntülü konuşarak çocuklarımı torunlarımızı görüyoruz. Çocuklarımı sevemiyom torunlarımızı sevemiyom. Benim torunlarımızı çok sevdiğim kadar hiçbir şeyi sevemiyom. Ama onlara sarılamıyom. Onları kucağıma alıp sevmek istiyom ama sevemiyom korkumdan. Acaba onlarda var mı bana gelir mi virüs ya da ben de varsa onlara gider mi diye... Çocuğum 200-300 metre yakınımda oturuyor. Onlara bile gidip gelemiyoruz. Hep bir korku stres. Geliyorlar dede dede diye sarılamıyom öpemiyom. Evin içinde bile her an stres stres. (E9, 65).

Çocuklarıma hasret kaldım. Çoluğumu çocuğumu göremedim. Aha ben altı aydır ki torunlarımı görmüyom. Halen de görmedim yani. Başka ben daha ne diyem... (K1, 71).

Torunlarımı bile öpemiyou sarılamıyom bir senedir hemen hemen. (K11, 75).

Katılımcıların temel sosyalleşme aracının park, bahçe ve yeşil alanlar olduğu; buralarda yaşlıları, komşuları ve akrabalarıyla buluştukları öğrenilmiştir. Ancak yaşlı bireylerin güvenle sosyalleşebileceği mesafeli ve tedbirlere uyan ortamlar yaratmak yerine, yaşlıların oturmaması için bankların söküldüğü ifade edilmiştir. Dolayısıyla katılımcıların park ve bahçelere gidemedikleri için sosyalleşemedikleri, sosyal çevrelerinden izole edildikleri ve bunun sonucunda, birçoğunun komşularıyla ilişkilerinin zedelendiği sonucuna ulaşılmıştır. Aşağıdaki mülakat notları bu durumu açıklamaktadır:

Şuraya (parka) adam geliyor. İki yaşlılarını görüyor. Bir hava alıyor... Evimize kapanmak zorunda kaldık. Evimize kapanınca da tabi perişan vaziyetteyiz. Yalnızlık çekiyoruz. Arkadaşlarını, geliyor buralara, görüyor iki kaynaşıyor. Bir değişiklik oluyor. (E11, 66).

Sıkıldım. Sürekli uyudum. Şimdi dışarı çıktım en azından bir hava alıyorum. Tamamen kısıtlama olduğunda sürekli uyu televizyonun karşısında. Sosyal yaşantım olmadı hiç. Kimse gelmedi. Biz hiç kimseye gidemedik. (K4, 75).

Yerine geldi mi bu kısıtlamalar kötü. Ben nereye gidebilirim aha geliyoruz buraya (parka) kendi moralimizi düzeltiyoruz. Hiçbir yere gidemedik ki, kimseyle olamadık ki. (E16, 66).

Getirilen sokağa çıkma kısıtlamaları sonrasında yaşlı bireylerin komşularıyla ilişkilerine yönelik deneyimleri de farklılaşmıştır. Çoğunlukla olumlu durumlar yaşanmakla birlikte, olumsuz deneyimlerin de yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Aşağıdaki mülakat notları bunu açıkça göstermektedir:

Komşularım sağ olsun geldiler. Yemek yapıp getirdiler. Kapının önünden halimi hatrımı sordular. Telefonlan aradılar. Komşularımdan çok destek aldım. Eve girmediler. Telefonlan aradılar. Yemek getirdiler bıraktı gittiler kızım. (K1, 71).

Konu komşu bana yardım etti suyum neyimi zile bastılar. Kapının arasından verdiler. Allah razı olsun. Diyordum getiriyorlardı. Konu komşu hep suyumuzu selimizi neye ihtiyacım varsa zile basıp getirdiler. İçeri girmeden kapının önünde. (K10, 79).

Komşularımıza gitmedik onlarda bize gelmedi... Komşularımız lazım bir şey olunca alalım diyiler Allah var. Ben birkaç kez para verdim, aldı geldiler aynı katta oturan komşularım. Komşularım çok iyi. Pandemi nedeniyle birbirimize gidip gelemeyiz ama sever sayarız aramız çok iyi. (K11, 75).

Komşularımızda arıyorlar işte başka ne yapsınlar herkesin maddi durumu belli. Konuşarak destek oluyorlar. Herkesin şeyi kendine yoksa. Komşularında durumu iyi değil. Bazıları işten atıldı. Evi kira çocukları okuyor falan. (E1, 67).

Metropol kentlerde arkadaşlık ve akrabalık ilişkilerinin kurulmaması veya zayıflığı yaşlı yalnızlığını artırmaktadır. Salgın döneminde komşuluk ilişkilerinin güçlü olması, yaşlıların stresle baş etmesinde önem taşımaktadır (Ercan ve Arıcı, 2020). Ancak salgın korkusuyla zaten sınırlı olan komşuluk ilişkilerinin de iyice azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Aşağıdaki mülakat notları, metropol kent yaşamlarında komşuluk ilişkilerinin nasıl zayıflamış olduğunu ve yaşlıların bundan nasıl etkilendiklerini göstermektedir:

Yani merhaba merhaba. Öyle bir bardak suyumuzu bir ekmeğimizi bir tuzumuzu veren yok. Komşuluk yok. Zaten bunlar olmazsa komşuluk da olmaz. Onun haricinde herhangi bir maddi manevi şeyimiz olmadı. Bizim de olmadı onların da bize olmadı yani. (E4, 67).

Valla komşudan bir destek almadım. Etraf çok kötü oldu. Ne ben seni tanıyorum ne sen beni tanıyorsun. Akrabalarla bile öyle uzaktan hep uzaktan yani. Hele bu sistemle de iyice berbat oldu. (E5, 76).

Heç kimseden. Zaten aile bireyleri acından ölüyor ki... Yiğenim zaten binadakiler aynı. Onlar benden kötü ben onlardan kötüyüm. Durum böyle yani. (E7, 66).

Komşularımızla geriden geriye merhaba merhaba. Birbirimize gidip gelme durumumuz yok pandemiden dolayı. (E9, 65).

Komşuluk mu kaldı ki. Binaya adam giriyor çıkıyor korkundan soramıyorsun sen kimsin kimlerdensin diye. Komşuluk bitti. Siz bilmezsiniz komşuluk eskiden vardı. (E11, 66).

Kim kime yardım edebiliyor ki. Edemez ki. Herkes ancak kendini geçindiriyor... Aile bireylerinden bile destek alamayan komşularından nasıl alsın ki. Alamıyoruz. (E12, 65).

Katılımcıların salgın nedeniyle evden çıkamaması sonucunda evlerinde özellikle eşleriyle huzursuzluk, kavga, stres deneyimledikleri görülmüştür. Kısıtlamalar ve sokağa çıkma yasakları nedeniyle yaşlı bireylerin eşleriyle ilişkilerinde sorunlar deneyimledikleri ve aile içi sorunların arttığı sonucuna varılmıştır:

Evde olunca da işte burnundan soluyoruz. Her an evde kavga hazır. (E7, 66).

Çok evden çıkmadık kariyla evde sıkıntılı. Kavga ettik bolca. Otur otur evde. (E8, 72).

Ben çok büyük bir sorun yaşamadım ama evdeki hanımla devamlı stres kavga dövüş oluyor. O bun alıyor ben bun alıyorum bu yani. (E13, 68).

Karıyla da sık sık kavga ettik. Karıyla da dövüştük. O da böbrek hastası fazla dışarı çıkamıyor bun alıyor oluyor yani. Evde dur dur kavga ettik. (E19, 79).

Kısacası katılımcıların, izolasyondan oldukça etkilendikleri, sosyal ilişkilerinin kesintiye uğradığı ve hatta evde kapalı kalmanın eşler arası tartışma, kavga ve sorunları artırdığı rahatlıkla söylenebilir.

I.III. Katılımcıların Sağlık Durumlarına İlişkin Bulgular

Yaşlanma ile birlikte beden yıpranmakta, bazı fonksiyonlar etkinliğini yitirmekte ve bu da bazı hastalıkları tetikleyebilmektedir. Çalışma için elde edilen veriler değerlendirildiğinde; yaşlı bireylerin Covid-19 salgını sürecinde sokağa çıkma kısıtlamaları ve yasaklar nedeniyle sağlık durumlarının büyük ölçüde olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcılar, dışarı çıkamadıkları, sınırlandırıldıkları, sosyal ilişkileri zayıfladığı ve virüs nedeniyle ölüm sayılarının her geçen gün artması sebebiyle bunalım, yalnızlık, bıkkınlık, sıkılma, stres, kaygı ve korku deneyimlemişler ve günlük yaşam rutinleri olumsuz etkilenmiştir. Bu bulgular, alanda yapılan araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. İnce (2020)’nin yapmış olduğu çalışmada sokağa çıkma yasağının, izole hayatlar, yalnızlık düzeylerinin yükselmesi ve olumsuz psikolojik etkilerin oluşmasına yol açtığı sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu konuda sahadan elde edilmiş mülakat notları şu şekildedir:

Yemek saatin belli değil. Yatak saatin belli değil. Daha kötü oluyoruz. Çok büyük şekilde günlük yaşam etkileniyö. (E1, 67).

Sıkıntı boynan moralim bozuldu. Kafamı üşüttüm nerdeyse yav. Köyden geldiydim ben. Geri köye de gidemiyom. (E2, 78).

Eşim evi pisletiyor sorun oluyor televizyonu açtırmıyon sorun oluyor. Baya sıkıntı oluyor yani. Sıkıcı geçiyor. Evde bun alıyoruz. (K3, 65).

Napiyim sıkıldım. Evdeyim bir saat dolaşıyom hemen eve gidiyom. Sürekli evde oturiyom. Aha bak iki dakika kalmış saat de bitiyor sonra geri eve. (E3, 77).

Stres yaşıyoruz. Sürekli hasta olur muyum hasta oldum mu, mikrobu kaptım mı diye. (E9, 65).

Şimdi yaşlı insan gezmek ister tozlamak ister hava almak ister. Evin içinde tüm gün otur otur ne yapar o insan. Bunalım geçirir evinde. Can sıkıntısı olur. Arada bir serbestlik olsa iyi olur. Yoksa kısıtlamalar kötü oluyor. (E10, 79).

Kötü kötü. Eee daralıyoz evde sıkılıyoz. Hepimiz sıkılıyoruz. Sadece biz değiliz ki cümle alem yaşıyor bunu... Çok sıkıldık. Çok daraldık. Evde çok perişan olduk. Odadan odaya. Balkondan balkona öyle sıkıldık ki iki ay hiç çıkmadık dışarı. (K10, 79).

Salgın döneminde yaşlı bireylerin deneyimlediği sağlık sorunları içerisinde ruhsal bozukluklar önemli bir yer tutmaktadır. Yaşlı bireyler salgınla birlikte sokağa çıkamadıkları için rol ve statüleri zayıflamakta, çevresi üzerindeki denetimi azalmakta, enfekte olan yakınlarının ölümlerine tanıklık etmektedir. Bu süreçte, yeni toplumsal ilişkilere adapte olamamakta, yeni durumlara uyum sağlayamamakta, hareketsizlik nedeniyle bedensel işlevlerinde kayıplar yaşayabilmektedir. Bazı katılımcıların kısıtlamalar nedeniyle içinde buldukları durumu ‘cezaevi, hapisane, hayvan gibi bağlı olmak’ şeklinde çarpıcı söylemlerle ifade ettikleri görülmüştür:

Psikolojik sorun yaşıyoruz. Kapalı ceza evindeyiz resmen bu hoş bir şey mi kötü bir şey. Parka aha buraya geliyoz burası da açık ceza evi özgür değiliz ki. (E12, 65).

Biz evde hapisane gibiyiz... Evde saatler dolmuyor. Zor duruyorduk yani evde. Yani affedersin bağlı bir hayvan gibi evdeydik. Sıkıldım. (E5, 76).

Toplumda yaşlı bireyler, beslenme konusunda özel önem, ilgi ve dikkat gösterilmesi gereken bir gruptur. Yaşlı bireylere yönelik olarak düzenlenmiş olan perhizlerin uygulanması ve özellikle tüketilmemesi gereken gıdalara özen gösterilmesi önemlidir. Kısıtlamalar nedeniyle yaşlı bireylerin dengeli, düzenli ve sağlıklı beslenme noktasında sorunlar yaşadıkları görülmüştür. Yaşlılar bu durumu şu şekilde ifade etmişlerdir:

Çok sıkıldık yani. İçeride çok sıkıldık. Ye ye evde otur. Devamlı moral bozukluğu. Bir evde insan akşama kadar otur otur ne yapsın. En çok moral bozukluğu getirdi. Yat kalk başka bir şey yok ki... Yaşlılar için sokağa çıkma yasağı bizim çok moralimizi bozuyor yani. Neredeyse kafayı üşütecektik. O duruma geldik dışarı çıkamadığımız, istediğimiz gibi gezemediğimiz için. (E17, 76).

Valla biraz sıkıldık ama hepimizin sağlığı için iyi olacaksa içerde de kaldık. Ama sıkıldık. Eşim de sıkıldı. Biraz sıkıldık ama yasaklara uyduk sağlığımız için... Çok yemek istedi canım çok çay istedi. Sıkıntı can sıkıntısı bol bol. (K7, 65).

Medyada, okunmak ve dikkat çekmek için başlıklar atılması, yaşlı bireyleri de olumsuz etkilemiştir. Örneğin, toplu ölümlere medya organlarında sık sık yer verilmesi, huzurevlerinde yaşlıların ölüme terk edildiğine dair haberlerin yapılması, hastanelerin morglarında yer kalmadığı için cesetlerin kamyonlarda saklandığı gibi medyada birçok olumsuz haber yer almıştır. Bunlar da yaşlılar üzerinde olumsuz ruh halleri yaratmıştır:

Sürekli haberlerden ölümlerden sıkıldım, üzüldüm kötü oldum evde oturmaktan da. Marketlere korka korka gittik... Çok canlar yanıyor. Çok ölen var yavrum. Onlara üzülüyoruz. Akşamları televizyonda o sayıyı görünce kahroluyoruz. (K5, 68).

Ben televizyon izleyince bazen ağlıyorum. Çok kötü durumda olanlar var. (E10, 79).

Ev ortamında kapalı kalma sonucu yaşlılarda, hareketlerde yavaşlama ve kas kaybına bağlı olarak kuvvette azalma görülmekte ve kemikler çok daha kolay kırılabilir. Ayrıca yaşlı bireylerde hareketsiz yaşam nedeniyle diz, bel, sırt, ayak, bacak ağrıları yaşanmakta, evde kalmak mevcut hastalıkları daha da artırmaktadır. Bir anlamda bu durum, yeni hastalıkların ortaya çıkmasına da yol açmaktadır. Bir araştırma sonucuna göre de sokağa çıkma yasağı, yaşlı

bireylerde hareketsizlik, ortopedik rahatsızlıklar ve kilo almaya yol açmaktadır (Ercan & Arıcı, 2020). Aşağıda verilmiş olan mülakat notları da bu durumu desteklemektedir:

Kısıtlama yani evde çoğu yürüyemiyor. Ayakları yürümeye yürümeye kangren oldu yav. Çok büyük şekilde kemikleri kötü etkiledi. (E1, 67).

En azından bacaklarımız etlerimiz sarktı yürüyemedik. Bir şey yapamadık... Hastanemize gidemedik yavrurum. Yani biz esasen bizi kapattılar daha iyi hasta ettiler. (E6, 68).

Ne iyisi kurban olduğum evlerde otura otura çökelek gibi olduk yürüyemiyoz. Belim ayağımız hiçbir yerimiz ağrımazken evde otur otur hastalandık fena olduk. Hep bunalım... İşte dışarı çıkamadığımız için bunaldık. Çok kötü olduk. Belimiz ağrıyor. Yürüyemiyom. (E14, 76).

Valla pandemide sağlık ocağına ilaçlarımızı almaya bile gidemedik. Gezemedik gezemeyince kilo aldık. Bacaklarım ağrıyor hala gezemeyince. Çok bunaldık. (E15, 67).

Şimdi ben Abidinpaşa’da oturuyorum buraya gelene kadar ayaklarım çalışmaz olmuş yani. Yürümezsen gezmezsen oturduğun yerde hareket olmazsa ne olacak. (E17, 76).

Araştırma sonuçlarına göre yaşlı nüfusun (65 yaş üstü) %80’inden fazlasında kronik, devam eden hastalıklar veya fiziksel rahatsızlıklar görülmüştür. Çalışmalar, her bir yaşlının ortalama üç buçuk hastalığı olduğunu ortaya koymaktadır (Esen, 2019). Yürütülen araştırmada da yaşlı bireylerin %83,9’unun kalp, şeker, tansiyon, kolesterol, solunum yolu, kas iskelet sistemi hastalıkları gibi sağlık sorunlarının olduğu tespit edilmiştir. Bu oranlara bakıldığında görülmektedir ki sağlık hizmetlerine erişim yaşlı bireyler için özel bir öneme sahiptir. Fakat salgın nedeniyle hastanelerin salgın hastanesine dönüştürülmesi, hastanelerdeki doluluk oranının artması, vakaların fazla olduğu gerekçesiyle virtüs kapmaktan endişelenme gibi nedenlerle bu süreçte yaşlı bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanamadıkları görülmüştür. Aşağıdaki mülakat notları bu durumu açıklamaktadır:

Benim mesela senelik kontrolüm vardı. Gidemedim hastaneye. Virüsten dolayı. Şikâyetim yok ama doktor kontrolüne gitmem lazımdı kemik erimesinden dolayı. Her sene gidiyom. İlacımı alıyom. İlacımı da bir yıl kullanıyom. Seneden seneye de gidiyom ama gidemedim. Mesela dişe gidecem göze gidecem gidemiyok. (K3, 65).

Evin içinde sıkılıyoz. Bunalıma giriyoz... Evimizin içinde oturduk ama bir bunalım geçirdik. Çocuklarımızla ara ara görüşebildik. Telefonla konuşabiliyoruz ancak. Hastaneye gidemiyoruz. Sağlık ocağına gitmeye bile korkuyoruz. (K12, 67).

İlaçlarımızı alamadık. İlaçları yazmıyorlar bir türlü. Ben gittim hastaneye şeye sağlık ocağına ilaçlarımı yazmadı. Ben kanser hastasıyım. O ilaçlarımın verilmesi lazım doktorlar yazmadı. (K2, 67).

Kısacası, yaşlı bireylerin sokağa çıkamamaları, toplu-taşım araçlarını kullanamamaları, hastaneye gidememeleri, muayene, teşhis, tedavi gibi hizmetlere erişememeleri, onlarda önemli psiko-sosyal çöküntüler başta olmak üzere mevcut hastalıklarının tedavisinde de aksamalara yol açmıştır denebilir.

I.IV. Ayrımcı Tutumlara İlişkin Bulgular

Araştırma bulgularına göre yaşlı bireyler, çevrelerindeki insanların ve devletin kendilerine ayrımcılık yaptıklarını düşünmektedirler. İnsanların kısıtlamalara uymadıkları, maskesiz gezdikleri, maskeyi doğru şekilde takmadıkları ve herkesin sürekli dışarda olduğu ifade edilmiştir. Siyasi liderlerin kongre, miting ve toplantılar düzenlediklerini ve virüsü yaydıklarını ifade etmişlerdir. Toplumda virüsü sadece yaşlıların yaydığına yönelik yaygın bir kanaatin olduğunu ifade etmişlerdir. Kısacası toplumda diğer insanlarla yaşlılar arasında ayırım yapıldığı, yaşlıların evlere tıkıldığı konusunda bir düşünceye sahip oldukları görülmüştür.

Tükel (2020) bulaşıcı hastalıkların olduğu dönemlerde hastalığı yaşayan kişilere, hastalığın görüldüğü ortamlara ve hastalıkla ilgili şeylere kötüleici, düşmanca, olumsuz söylem ve tutumlarda bulunulabileceğini ve bu damgalayıcı ve ayrımcı tutumlara maruz kalan kesimlerden birinin de yaşlılar olduğunu belirtmiştir. Bir diğer araştırma sonucuna göre de salgın döneminde yaşlı bireyler kendilerini diğer dönemlere kıyasla daha fazla dışlanmış hissetmektedir (Ercan ve Arıcı, 2020). Aynı şekilde başka bir araştırma sonucuna göre ise Covid-19 salgını ile beraber yaşlılar damgalanmaya maruz kalmakta ve yaşlılara yönelik algı olumsuz anlamda değişmektedir (Yaşar ve Avcı, 2020). Tufan ve ark. (2020)’ye göre ise katılımcı yaşlıların %62’si sokağa çıkma yasağının, yaşlıları “günah keçisi” haline getirdiğini düşünmektedir. Paralel görüşte olan katılımcılar bu konudaki düşüncelerini, şu ifadelerle dile getirmişlerdir:

Tedbir önemli ayrı bir şey herkes tedbirini alıyor ama bizleri eve kapatıyorlar sadece bizden mi bulaşıyor anlamıyorum. Valla iyi değil bunlar. Neden sadece bize ama sadece 65'lere yani? Bizden mi bulaşıyor bu hastalık? Yani herkese yani çocuklarda bile çıktı yani şimdi. Kreş çocuklarında bile çıkıyor yani arkadaşım. Yani bunlar insanları şey etmek yani sanki bu insanlar bitmiş yani yaşasa nolur yaşamasa nolur... Kısıtlama tamam güzel olması gereken hepimiz için iyi bişey de sadece bize bunu yapması şey yani. Yani sadece 65 yaş üstülerle bu olmuyor ki... Kongre yapıyorsun orada bir sürü adamla karşı karşıya duruyorsun ama bana gelince sokağa çıkmama izin vermiyorsun. Oysa ki duyarlı olmamız lazım devletin başta bunu yapması lazım... Ne desem boş sonuçta insanlar bizi dinlemiyor. (E1, 67).

Sadece biziz içerde. Kendileri kongreler düzenliyor. Herkesi topluyor getiriyor. Hastalığı geri dağıtıyor. Şey toplantısı vardı ya kurultay mıydı neydi. Kendi topluyor insanları dağıtıyor virüsü. Sonra neymiş efendim yaşlılardan bulaşmış. Siyasi liderler dağıtıyor hastalığı. Getiriyor topluyor insanları otobüslerle. (E2, 78).

15 gün kısıtlama olsa tam herkes bu virüs biter. Virüs falan kalmaz Millete bize böyle cezaevi gibi oluyor yaşlılara evde kalyoz diğerleri geziyorlar. Bak toplantı yaptılar vakalar 50'lere çıktı bak. Vakalar çok arttı. Toplantı yaptı hasta arttı. (E3, 77).

Kendileri uymuyor bir kere. Kendilerinin uymadığı bir şeye başkası niye uyacak ki. Siyasi liderlerin kendi koydukları kuralları kendileri çiğnedikleri için kötü. Yoksa tabi ki kural koymak iyidir ama. Önce kendin uyacaksın. Yani sen beni eve kapatıyorsun. Aç mısın tok musun diye de sormuyorsun. Yani böyle şey mi olurmuş kapanma mı olurmuş... Sokağa çıkma kısıtlaması yaşlıları çok etkiledi. Köye gitmek istiyorum ona bile izin vermiyorlar. Sadece bize bunu uyguladılar. Kendileri dolu dolu kucaklaştılar. (E6, 68).

Kurullar toplanıyor onlara bir şey olmuyor. Bizi eve kapatıyorlar. Bu virüs onların gezdiği yerde olmuyor da bizim olduğumuz yerlerde mi oluyor. Yaşlılar gezince mi virüs bulaşıyor sadece? (K7, 65).

Pazar günü hepsi çıkıyor dolaşiyor da her taraf dolu, partiler dolu, manavlar dolu, bilmem her yer dolu. Olan benim gibi garibanlara oluyor bir de kahvecilere, lokantalara, olan bizim gibi altmış beşliklere oluyor. Herkes dışarı çıkıyor yaşlılar bir tek kısıtlanıyor. (E7, 66).

Kötü oldu yaşlılar için... Ya devlet diyor ki bir an önce yaşlılar ölsünler de emeklileri de bize kalsın diyor. (E8, 72).

Medyada, toplumda ve siyasi liderlerin söylemlerinde sürekli 65 yaş üstü vurgusu yapıldığı ve dolayısıyla yaşlı bireylerin 65 yaş üstü kimselere ayrımcılık yapıldığı, dışlandıkları ve ötekileştirildikleri yönündeki düşüncelerin arttığı görülmüştür. Ayrıca, salgın nedeniyle yaşlıların izole bir hayat yaşamasının onların yalnızlık düzeylerini artırdığı, ötekileşmiş ve dışlanmışlık hissini oluşturduğu belirtilmiştir (İnce, 2020). Bayrakçı'nın (2021) yaptığı araştırma sonucuna göre televizyonlarda parklarda ve sokaklarda gezen yaşlıların gösterilmesinin toplumda yaşlılara karşı bir önyargı oluşturarak her şeyin sorumlusu onlar olmuş algısının yaratılmasına yol açtığı vurgulanmıştır.

Sadece televizyonlarda değil, Twitter gibi sosyal medya sitelerinde de ayrımcı tutum ve söylemlere rastlanmaktadır. Nitekim Uysal ve Eren (2020)’in yapmış olduğu araştırma sonucuna göre yaşlıların Twitter’da yapılan paylaşımlarla alay etme, küçümsenme, aşağılanma, hakaret etme ve nefret söylemleri gibi yaşa dayalı ayrımcı tutum, söylem ve betimlemelerle karşılaştıkları görülmüştür. Yürütülen başka bir araştırmaya göre ise 65 yaş üstü bireyler, Ekşi Sözlük’te toplum zararlısı olarak görülmekte, yaşlıların toplumdan soyutlanması gerektiği belirtilmekte, küfür, hakaret, aşağılama, ötekileştirme ve dışlanmaya maruz bırakılmaktadır (Akgül, 2020). Dışarıda yaşlıyla karşılaşan bireyler azarlama, suçlama, dışlama, alay etme gibi dışlayıcı ve damgalayıcı tutumlarda bulunmaktadır (Yaşar ve Avcı, 2020) ve yaşlılar bu durumdan çok rahatsız olduklarını belirtmişlerdir.

I.V. Farklı Ülke Deneyim ve Görüşlerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların kendi durumları ile başka ülkelerdeki yaşlıları karşılaştırmaları istendiğinde; diğer ülkelerin, vatandaşlarına, Türkiye’nin kendi vatandaşlarına verdiği desteklerden çok çok daha fazlasını veriyor olduklarını belirtmişlerdir. Örneğin, Almanya’da yaşamış olan iki katılımcı o ülkede yaşlılara daha fazla hizmet yapıldığını ve destek olunduğunu, Türkiye’nin bu noktada yetersiz kaldığını ifade etmiştir. Bu konuda şu düşünceleri dile getirmişlerdir:

Yaşlılar için hiçbir hizmet getirmediler ki. Ben Almanya’ya da gittim. Orada da şoförlük yaptım. Oradaki sistemi ben hayatımda görmedim. Mesela maaşı olmayan yaşlılara destek olmaları lazım. Yaşlı parkları gibi şeyler yapacaklar onlar hiç olmazsa orada bir araya gelecek. Orada dertleşecek. Ama yok yani hiç öyle bir sistem yok. Yeterli değil mevcut hiçbir hizmet. Ben gençliğimde yıllarca çalıştım. Benden dünya kadar vergi alındı. Şimdi aldığım iki buçuk bin para bu benim neyime yeter ya. İki pazara gidiyorum bitiyor para. Benim çocuklarım olmasa aç kalacağım. (E5, 76).

Almanya’da ben çalıştım. Almanya’da adam geliyor senin evini yokluyor. Geliyorlar bakıyorlar dolapta neyin yok diye. Durumun yoksa gelip evin kirasını ödüyor. Para veriyor. Aylık veriyor. Türkiye’de yok ki. Türkiye’de bu kanun yok yani. Almanya’da ev kirasını da karşılıyor aylığını da veriyor ama Türkiye’de bu yok. Olması lazımdı... Yurt dışındakilerin adları gavura çıkmış ama gavur bizik. Keşke gavur kadar vicdanlı olsak. (K10, 81).

Bazı katılımcılar, haberler ve medyadan elde ettikleri bilgileri aktararak salgın döneminde o ülkelerde devletin yaşlılara kaynak ayırdığını, ihtiyaçlarını karşıladıklarını ve çok daha duyarlı davrandıklarını, şu ifadelerle dile getirmişlerdir:

Bize yardım etmesi lazım. Eve kapattığın zaman en azından ufak tefek ihtiyaçlarını görmem lazım. Benim ekmeğimi getirmen lazım. Bir şeylerimi alman lazım. Gıdamı alman lazım. Avrupa da kısıtlama yapıyor ama herkesin de ihtiyacını görüyor. Bunlar bizi kapattıyor bizden para istiyor. (E6, 68).

Valla ben ne anlatıyım yavrum. Fakire fukaraya yardım olsun. Yoksa devlet niye var. Bana versin demiyom ben, ihtiyacı olana versin. Almanya kaç milyar Euro dağıttı herkese. Benim çocuklarım da orada iki tanesi dükkân çalıştırıyorlar... (E10, 79).

Dün Kanada başbakanı ağlayarak halkından özür diledi. Sizi perişan etmicem. Sizi sevdiklerinizden ayırdık. Her aileye ayrı ayrı bütçe ayırdık. Paralarını vereceğiz diye dedi. (E11, 66).

Katılımcılar yalnızca ülkelerinde yaşayan diğer insanlarla değil, aynı zamanda farklı ülkelerdeki yaşlılarla da kendi durumlarını karşılaştırmakta ve eleştiride bulunmaktadır. Diğer bir deyişle, başka devletlerin kendi yaşlı vatandaşlarını Türkiye’den daha fazla gözetiyor oldukları düşüncesine sahip oldukları görülmüştür.

I.VI. Mevcut ve Olması Beklenen Sosyal Yardım ve Politikalara İlişkin Bulgular

Katılımcıların herhangi bir kurumdan (devletten) yardım alıp almadıkları sorgulandığında, evde yalnız yaşadığı için yemek getirilen bir yaşlı dışında kimsenin salgın döneminde kamu kurumlarından herhangi bir hizmet almadığı tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların yardım sağlayabilecek kurumlar, örneğin "Vefa Destek Grubu" gibi kurum – birimler hakkında da herhangi bir bilgilerinin olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte, çevresinde belediyenin yardımda bulunduğu insanların olduğunu duyduğunu ve gördüğünü belirten yaşlılar da olmuştur. Demirel ve Sütçü (2021)’nin yapmış olduğu araştırma sonucuna göre de yaşlıların psiko-sosyal ve ekonomik açıdan desteklenmeye çalışılmasına karşın hizmetlerin istenilen düzeyde etki yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Hizmetlerin planlı, çok boyutlu ve sürdürülebilir düzeyde olmadığı ifade edilmiştir. Katılımcılar ise bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmişlerdir:

Hiçç. Biz 48 yıldır Ankara ’dayız. Kendi geçimimizle ayakta duruyoruz. Kimseden yardım görmedik. (K3, 65).

Yani onlara yardım etmeleri lazımdı yaşlılara. Yiyeceklerini neyini getirmeleri lazımdı. Hiçbir şey yapmadılar. O yönden sıfır sıfır sıfır. (K6, 67).

Hayır hayır hayır hiçbir desteği olmadı. Hiçbir şeyi olmadı. Hani sadece Cumhurbaşkanı bir tane kolonyayla beş tane maske gönderdi. (E6, 68).

Şimdi oldu desem yalan söylerim. Hiçbir hizmet kimseden bir şey görmedim. Bir bir şey görmedim kimseden. Ne gibi hizmet sağladı da yeterli olsun. Ben ne hizmet gördüm de ne yeterli dicem. (E7, 66).

Yok olmadı. Oğlum aradı annemle birlikte yaşıyoruz. 1500 maaşı var yetmiyor dedi. Yakacak yakıt gaz cep telefon faturaları yetmiyor bize bir yardım ederseniz elinizi uzatarsanız seviniriz dedi. Ama onlarda yapmadılar. Falan yeri arayın dedi aradık, fişman yeri arayın dedi aradık her yeri aradık ama yapmadılar canım ne yapalım. (K11, 66).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere katılımcılar kamu kurumlarından bir yardım-destek almamış olduklarını belirtmiş olmalarına karşın; salgın döneminde devletin yaşlıya para verme, yemek getirme, yiyecek yardımı, ev temizliğine personel gönderme, arayarak destek olma, kira yardımı, elektrik, su, doğalgaz gibi faturaları ödeme konularında yardımlar yapmasını beklediklerini belirtmişlerdir:

Muhtarlar yaşlıların halini sorup devlete bildirseydi iyi olurdu. Yaşlının maaşını çekse getirse verse iyi olurdu. Arayıp halimizi hatırımızı sorsa devlet iyi olurdu. Bizi bu kadar baskılamasaydı. İhtiyacı olana para yiyecek yakacak kira desteği verseydi. (E15, 67).

Mesela her şeyde yardım etmesi lazımdı. Elektrik, suyu, doğalgazı ödemesi lazımdı. Başka beş on kuruş yardım edebilirdi, yani para yardımı yapabiliirdi. (E17, 76).

Belediye yemek verme, ev temizliğine gönderme, belediye yardımı, yiyecek ve para yardımı verebilirler. (E14, 76).

Katılımcılar, yaşlılara daha çok belediyenin yardım ettiğini dile getirmiş ve belediyelerin yaşlılara hizmet sunumunda aktif rol oynaması gerektiği konusu üzerinde durmuşlardır:

Valla devletin hiçbir şeyi olmadı. Ama belediyelerin oluyor. Belediyelerin herkese de hizmetleri oluyor şükür. Çokta güzel çalışıyorlar. Benim ihtiyacım olmadığından bana şeyleri olmadı. Ama çevredeki insanları görüyorum. Çokta güzel yardımları şeyleri oluyor yani. Mesela sabahları ekmek dağıtıyorlar. Kimsesiz fakir olan insanlara. Gıda dağıtımı yapıyor. Gıda paketleri dağıtıyor. Çok insanlara çek vermişler. (E1, 67).

Evlere servis yapıyorlar. Genelde belediye yardım yapıyor devlet değil. Yani öyle bunları görüyoruz bunlar artsa. İşte sokağa çıkma yasağında belediye yardım dağıtıyor, yemek

dağıtıyor, işte erzak getiriyor marketlerden. Bu hizmetleri var ama biz bunlardan hiç yararlanmadık. (K3, 65).

Katılımcılar, salgın döneminde yaşadıkları önemli sorunlarından birinin maddi problemler olduğunu belirtmiş ve ihtiyaç sahibi, hak eden yaşlılara maddi yardımda bulunulması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bir araştırmaya göre de salgın sürecinde sokağa çıkma yasağı ve kısıtlamalar, yaşlı yoksulluğunu artırma riskini beraberinde getirmektedir (Ercan ve Arıcı, 2020). Bu durum, şu mülakat notları ile açık bir şekilde dile getirilmiştir:

Tabi destek sağlasaydı ben ne evde eşimle kötü olurum ne de çocuklarımla kötü olurum. Maddi olaraktan yardım edebilirdi. Maddi olanağım olmazsa benim evde huzurum kalmıyor... Biz ne ediyik akşama kadar belediye ekmeğinin kuyruğunda duruyoruz. Belediye ekmeğinin sırasında ömrümüz şeyimiz geçiyor. 1 TL için yav. (E7, 66).

Adamın maaşı yok birde aman evden çıkma diyor. Ama para neden vermiyor...Hala kapanmamız gerekiyor ama hala kapanmıyorlar. Yaşlıların bütün ihtiyacını karşılayabilirdi. Adama çıkma diyor çıkmıyor ama maaşı alamıyor nasıl geçecek. Maddi olarak yıpranıyoruz, işin içine psikoloji de girince temelli kötü oluyo. (E12, 65).

Ben o hizmetler hakkında hak edene versin de hak etmeyene de çok veriyor. Çok karşıyım ona. Adama, 12 milyar maaş alıyor. Dün mesela bizim yanımızda oturuyor. 500 liralık çek aldı. Ben 2200 ile geçiniyorum. İstediklerini alıyor musun dersin alamıyorum. Hiçbir şey yediğimiz yok. Yavan ekme, suyumuz elektriğimiz doğalgazımız zaten hep gidiyor hepsi ona. Getirdi 500 milyonluk çek verdi. Hak edene neden vermiyor da hak etmeyene veriyor. Yani çeki verdi şeyden alışveriş yapacaktı. Biz kimseden bir şey görmedik kızım hiç tövbeler tövbesi. (K7, 65).

Yaşlılar salgının ekonomik etkilerinden doğrudan etkilenebildikleri gibi çocuklarının veya torunlarının bu süreçte işten çıkarılması, ücret kesintisine uğramaları veya ücretsiz izne çıkarılmaları nedeniyle dolaylı şekilde de olsa olumsuzluklar yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu durumu şu şekilde ifade etmişlerdir:

Mesela oğlum işsiz, aylık bize bir milyar yardım etse ne olur. Sadece bize değil ihtiyacı olan herkese. Bak dışarıda bir sürü ülke yardım ediyor olmayanlara gelsin yoklasın baksın evlerimize. Ben 4-5 bin maaş alsam istemezdim. Bazen ilaç alıyom o maaşında kesiliyor. Benim gibi insanlara yardım etse benim oğlum yanımda kalıyor sigara içiyor, ister istemez yiyecek istiyor içecek istiyor... Benim oğlum benim yanımda duruyor. Karısı da kendi babasının evine gitti, inanır mısın işsizlik yüzünden. Dedim oğluma sen niye gitmedin dedim. Eşi ikimizi birden aileme götüremem, sen kendi ailene git ben aileme gidiyim demiş. Yardım etse bizim gibi olan insanlara biner lira versin nolacak çok bişey istemiyom ki. (K11, 75).

Katılımcılar, devletin Covid-19 salgını hakkında bilgilendirme çalışmalarının yetersiz olduğunu hem de vaka sayılarının şeffaf şekilde açıklanmadığı için güvensizlik duyduklarını belirtmişlerdir. Bu düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Günde 300 tane insan ölüyor. 120 tane diyorsun bir de saklıyorsun. Doğruyu söyle ki insanlar ona göre tedbiri alsın. Bilgilendirme yetersizdi. Söyle ki herkes ona göre tedbirini alsın ona göre dikkatli olsun. Sen saklarsan ben saklarsam böyle birbirimize bu güvenle olmaz ki. (E1, 67).

Devlet yaşlıları bilinçlendirmeli pandemi konusunda. İnsanlar umursamıyor. Devletten her şey beklenmez. Bu hastalığı başımızdan atmak için halkça bizde bir şeyler yapmalıyız. Korunmamız lazım. (E9, 65).

Salgın döneminde bakıma ihtiyaç duyan yaşlılar, eve gelen bakım elemanlarının veya bakım konusunda yardımcı olan aile üyelerinin kısıtlamalar sebebiyle gelememeleri nedeniyle sorunlar yaşayabilmektedir. Bu durum ise, katılımcılar tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

Benim kocam bu pandemide felçti. Kimse kısıtlamadan gelip yardım edemedi. Ben kanser hastasıyım bu halimle ben ayıptır demesi kızım ama ben altını temizledim. Ben yedirdim içirdim. Koca adamı kaldırmak kolay değil. Bize birini gönderselelerdi bir bakacak birini bir bakım elemanı gibi çok iyi olurdu. Ama bizi bu şey de de şey yaptılar. Yalnız kaldık yani. Çok şeyler yaşadım bu konuda. (K2, 67).

Gelip de şöyle evlere. Yani biz gidemiyoruz ya doktorlara hastanelere. Gelip de bir eve hemşire doktor tansiyonumuzu ölçmesi bir sağlık durumumuza bakması iyi olurdu. Böyle olsa daha iyi olurdu. (K9, 73).

Yukarıda sunulmuş olan farklı konulardaki bulgular, yaşlıların sokağa çıkmaktan, maddi destek ve yalnız - sahipsiz kalmalarına kadar pek çok konuda sorunlar yaşadıkları, mağdur oldukları ve bir anlamda ayrımcılığa maruz kaldıklarını göstermiştir. Bir sonraki kısımda, "yaşa dayalı ayrımcılık" konusuna, sosyal hizmet perspektifinden bir değerlendirme yapılmıştır.

I.VII. Yaşlılara Yönelik Ayrımcılık Sorunu ve Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet mesleği, bireyin yüksek iyilik halini temel alarak onların sorunlarının çözümü, güçlenmeleri, özgürleşmeleri, sosyal değişimi, gelişimi ve sosyal uyumlarını destekleyen bir disiplindir (IFSW, 2014). Sosyal hizmet uzmanı, salgın süresinde mikro düzeyde bireyin, makro düzeyde ise toplumun iyilik halinin geliştirilmesini sağlama amacı taşırken, toplumları etkileyen faktörleri belirleyen ve bu faktörler üzerindeki kontrolü artırmayı sağlayan bir süreci yönetmektedir (Yelboğa & Aslan, 2020). Hassas gruplardan olan yaşlı bireyler, salgın döneminde yaşa dayalı ayrımcılığa maruz kalmaları sebebiyle de sosyal hizmet uzmanlarının müdahale alanlarından birini oluşturmuştur.

Bilindiği üzere yaşlıların deneyimlediği yaşa dayalı ayrımcılık sorunu yalnızca onları değil tüm toplumu etkilemektedir. Covid-19 sürecinde bireylere sunulan hizmetler, onların edilgen bırakıldığı bir yöntemle değil; sahip olduğu güçler değerlendirilerek ele alınmalıdır (Tekindal ve ark., 2020). Düzenlemeler ve kısıtlamalarla yaşamını sürdürmesi için desteğe ihtiyaç duyan, gelir elde etmesi için çalışması gereken, teknoloji konusunda bilgi eksikliği yaşayan, bir yakını ya da kimsesi olmayan yaşlı bireyler, ileri derecede bir ihmal edilme durumu ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu süreci doğru ve etkili bir şekilde yönetebilmek için farklı tıbbi uygulama, teknik ve müdahalelerin yanı sıra temel ihtiyaçları karşılayacak bütüncül modellere, yeniden sosyalleşmeye ve ruh sağlığı açısından sistemli, planlı ve farklı kurum, meslek ve örgütlerin iş birliği ile psiko-sosyal destek hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Engelli, çocuk, kadın ve yoksul kesimlerde olduğu gibi yaşlılara da "iyi olma" halinin sağlanmasında ve dolayısıyla yaşlıların kendilerini toplumdan soyutlanmış, izole edilmiş ve bir ayrımcılığa maruz bırakılmış duygusu yaşamamaları için sosyal hizmet mesleği ile sosyal hizmet uzmanlarına önemli görevler düşmektedir. Sosyal hizmet disiplini, bu konularda sosyal politikaların geliştirilmesini sağlarken, sosyal hizmet uzmanları da saha uygulayıcıları olarak bu ayrımcılık duygusu ile başa çıkabilirler. Örneğin, kapanma durumlarında, belediyeler ve muhtarlıklarla iş birliği çerçevesinde, bu durumdaki kişiler tespit edilerek "Tele-Sosyal Hizmet" uygulaması hayata geçirilebilir. Yaşlının ilaçlarının temininden, ilaç saatlerini hatırlatmaya ve bazen de hal ve hatırlarını sorarak yalnız bırakılmadıkları duygusunu hissetmelerini sağlayabilir. Ayrıca, hastalık durumunda aile hekimliği ile 112'nin haberdar edilmesi; gıda, temizlik ve bakım gibi gereksinimlerin temini için il sosyal hizmetler müdürlüğü organizasyonunda belediyeler ve kaymakamlıklarla iletişime geçilmesi; "Vefa Sosyal Destek Grupları"nın ihtiyaç içinde olan yaşlıların bakım vb. gereksinimlerini, bakım personeli göndererek, karşılaması çok önemlidir. Bu tür hizmetlerin sağlanması, yaşlıda hem kendine hem devlete ve hem de diğer kamu kuruluşlarına güven duygusunu artırdığı gibi, kendilerinin kenara atılmamış, vatandaş olarak önemli oldukları kanısını güçlendirecektir. Bütün bunların ise yaşlının yaşam kalitesini artıracığı açıktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma ile Covid-19 salgını döneminde yaşlı bireylerin deneyimledikleri yaşlı ayrımcılığını nasıl algıladıkları anlaşılmasına çalışılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda sosyal hizmet bakış açısıyla bu sorunun etkisini azaltmak veya ortadan kaldırmak için yaşlı bireylere yönelik ne gibi uygulamalar getirilebileceğine ilişkin bazı çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Yaşlı bireylerden elde edilen bulgular doğrultusunda sorunu daha iyi anlayabilmek ve anlamlandırabilmek adına sosyal ilişkiler, sağlık durumları, ayrımcı tutumlar, farklı ülke deneyimleri, sosyal yardım ve sosyal politikaları ile yaşa dayalı ayrımcılık ve sosyal hizmetler tematik başlıkları oluşturulmuştur. Araştırma bulguları bu çerçevede tartışılmış ve değerlendirilmiştir.

Yaşlılara yönelik Covid-19 tedbirleri ve kısıtlamalarla birlikte yetersiz hizmet sunumunun yaşlı bireylerde sosyal dışlanma, sosyal ilişkilerde azalma, yalnızlık ve soyutlanmışlık duygularının ortaya çıkmasına yol açtığı ve bu dönemde sosyal ilişkilerinin büyük ölçüde zedelenmesi sonucuna ulaşılmıştır. Bu süreçte yaşlıların temel sosyalleşme alanı olan parklara gidememeleri veya gitmelerinin sınırlandırılması da yaşlı bireyleri olumsuz yönde etkilemiştir. Yaşlı bireylerin çocuk, torun, eş, komşu ve akrabalarıyla ilişkilerinin sınırlandırılması ve değişim göstermesi yaşam doyumlarını azaltıcı bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yaşlı bireylerin Covid-19 salgını sürecinde sağlık durumlarının da olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, yaşlı bireylerin bu süreçte hastaneye gidemeyerek sağlık hizmetlerine erişememiş olmaları ile ilaçlarını temin etmede güçlük yaşamaları, yaşlıların sağlıklarına ilişkin ciddi sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Özellikle, hareketsizlik nedeniyle bedensel işlevlerinde kayıplar, kas ve iskelet sistemi hastalıkları, diz, bel, sırt, ayak, bacak ağrıları yaşadıkları, evde kalmanın mevcut hastalıklarını daha da artırdığı ve yeni hastalıkların ortaya çıkmasına yol açtığı ifade edilmiştir. Bulgulara göre yaşlı bireyler bunalım, yalnızlık, bıkkınlık, sıkılma, stres, duygusal-ruhsal çöküntü, geleceğe karşı güvensizlikten kaynaklanan korku, kaygı ve üzüntü duygularını deneyimlemişlerdir. Bununla birlikte, Covid-19’a ilişkin olarak uygulamaya konmuş olan kurullarla, kısıtlamalar 2022 yaz döneminde çoğunlukla kaldırılmıştır. Ancak salgının hala devam ettiği ve başta yaşlılar olmak üzere tüm vatandaşların koruma önlemleri konusunda dikkatli olmaları gerektiği, Sağlık Bakanlığı ve tip otoritelerince sıklıkla vurgulanmaktadır.

Elde edilmiş olan veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, yaşlı bireyler salgın döneminde süreklilik arz eden herhangi bir hizmet ve destek almamışlardır. Özellikle belediyeler tarafından sunulan kısıtlı hizmetler konusunda ise yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Bu süreçte en çok ekonomik ve psikolojik desteğe gereksinim duymuşlardır. Katılımcılar yurt dışındaki ülkelerin kendi vatandaşlarına, Türkiye’den daha fazla destek olduklarını, daha fazla hizmet yaptıklarını, kaynak ayırdıklarını, yaşlıların ihtiyaçlarını karşıladıklarını, çok daha duyarlı davrandıklarını ifade etmiş ve Türkiye’nin bu noktada yetersiz kaldığını vurgulamışlardır.

Araştırma sonuçlarına göre yaşlı bireyler, çevrelerindeki insanların ve devletin kendilerine ayrımcılık yaptıklarını düşünmektedirler. Çevrelerindeki insanların kısıtlamalara uymadıkları, maskesiz gezdikleri ve herkesin sürekli dışarda olduğu ifade edilmiştir. Toplumun, virüs onlardan çıkmış ya da sadece onlar yayıyor gibi sürekli 65 yaş üstü bireylere dikkat çekmelerinden rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir. Medyada, toplumda ve siyasi liderlerin söylemlerinde sürekli 65 yaş üstü vurgusu yapıldığı ileri sürülmüştür. Kısacası yaşlı bireylerin, 65 yaş üstü kimselere ayrımcılık yapıldığı, dışlandıkları ve ötekileştirildikleri yönündeki düşüncelere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Salgın sürecinde yaşlılara sunulan birtakım hizmetler kısmen olumlu bir etki yaratmış olsa da uzun süreli, sistemli ve planlı hizmetlerin hayata geçirilmesi noktasında eksiklikler olduğu tespit edilmiştir. Sunulan hizmetlerin nicel ve niteliğinin artırılması ve planlı, profesyonel, sistemli, sürdürülebilir olması önemlidir. Yaşlılar, içerisinde bulunduğu sistemle birlikte bütüncül şekilde değerlendirilmeli ve sorunlara getirilen öneriler de çok boyutlu olmalıdır. Yaşlı bireylerin sağlık ve psiko-sosyal ihtiyaçlarının giderilmesi için oluşturulacak sosyal hizmet ve sosyal politikalar, birbirini

tamamlayıcı ve destekleyici nitelikte oluşturulmalıdır. Hizmetler planlanmadan önce topluma inilmeli, yaşlı bireylerle görüşmeler yapılarak ihtiyaç analizi yapılmalı, uygulanacak hizmetler ve hayata geçirilecek programlar yaşlı bireylerin katılımıyla, belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda oluşturulmalıdır.

Salgının ekonomik, sosyal, sağlık, psikolojik boyutları göz önünde bulundurulmalıdır. Bireylerin salgın sürecinde ve sonrasında yüksek iyilik hali gözetilmelidir. Ekonomik sorunlar salgın sürecinde yaşlı bireylerin yaşadığı sorunların başında gelmektedir. İhtiyaç duyan yaşlı bireyler ekonomik olarak desteklenmeli ve sosyal devlet ilkesi temel alınarak yaşlı bireylerin yaşamları hak temelli bir yaklaşımla garanti altına alınmalıdır.

Bu süreçte yaşlı bireylerin yaşam kalitesinin artırılması için psikososyal hizmetlerin uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Yaşamın önemli ve ayrılmaz bir parçası haline gelen teknolojik yenilikler, psikososyal destek hizmetlerinde aktif şekilde kullanılmalıdır. Öncelikle yaşlılara kullanacakları teknolojik aletler konusunda eğitimler verilebilir, sonrasında ise bu araçlarla ücretsiz şekilde mobil ve online psikolojik destek hizmeti sunulabilir. Bu hizmetin içeriğinde kaygıyla baş etme, stresi kontrol altına almada çeşitli aktivite ve öneriler, yas danışmanlığı, çatışma çözme, aile ve evlilik danışmanlığı gibi programların yer alması önemli katkı sunabilir. Salgın döneminde günlük rutinleri bozulan bireylerin yaşamlarını düzene sokmaları ve vakitlerini geçirebilecekleri hobilere yönelmeleri konusunda programlar gerçekleştirilebilir. Tüm bu programların multidisipliner bir anlayışla oluşturulması önemlidir. Örneğin sosyal hizmet uzmanı, psikolog, psikiyatrist ve gerekli diğer meslek elemanlarından oluşabilecek bir ekiple birlikte çalışması anlamlıdır. Ayrıca yaşlı insanlara bilgilendirme hakkı çerçevesinde salgınla ilgili her konuda doğru bilgilerin verilmesi, geleceğe yönelik gerçekçi ve onların umudunu korumalarını sağlayacak olumlu mesajların aktarılması önemli katkılar sunacaktır.

Özellikle yazılı, işitsel ve görsel basın ile sosyal medya araçlarında, yaşlı bireylere yönelik ötekileştirici, dışlayıcı, aşağılayıcı, onur kırıcı, değersizleştirici ve ayrımcı tutum ve davranışların önüne geçilmelidir. Yaşlı bireyleri korumak adına alınan önlemler toplumda yanlış bir algıya yol açmıştır. Öncelikle sosyal medya ve diğer araçlarla yaşlı bireylerin bu salgının sorumlusu olmadığını ve yaşlı bireyleri virüsün yıkıcı etkilerinden korumak adına bu önlemlerin alındığını anlatan içerikler oluşturulmalıdır. Yaşlı bireyleri korumak adına alınan bu önlemlerin asla duygusal uzaklaşmaya dönüşmemesi gerektiği vurgulanmalıdır. Bireyleri yaşlı ayrımcılığına yönelik koruyucu, yaşlı ayrımcılığını önleyici, toplumla bütünleştirici, birlik, beraberlik, dayanışma ve kaynaşmayı destekleyici çalışmalar yürütülmelidir.

Sonuç olarak salgın döneminde yaşlılara yönelik olarak getirilen kısıtlamalar, çeşitli ayrımcı söylemler, ötekileştirici tutum ve davranışlar, yetersiz sosyal destek ve hizmetler, yaşlı ayrımcılığı sorununu pekiştirmektedir. Salgın döneminde yaşlı bireylerin yüksek iyilik halinin korunması, bireylerin ve ihtiyaçlarının mikro, mezo ve makro düzeyde bütüncül bir şekilde ele alınıp değerlendirilmesi, konunun; güçlendirici, baskı ve ayrımcılık karşıtı, eşitlik, sosyal adalet ve hak temelli bir anlayış ile ele alınması son derece önemlidir. Böyle bir uygulama, yaşlılarımızın daha sağlıklı, huzurlu ve mutlu bir yaşlılık dönemi geçirmelerini sağlayacaktır. Çalışmanın, spesifik olarak, salgın döneminde yaşlı bireylere yönelik uygulamalar ile yaşanmışlıklara ilişkin bulgularıyla, kendi alanındaki literatüre katkı yaptığı ve sonraki benzer çalışmalara bir altyapı oluşturduğu düşünülmektedir. Özellikle, Türk toplumunda yaşlı sayısının giderek artmakta olduğu gerçeği göz önüne alındığında, ileride, yaşanması muhtemel potansiyel sorunların şimdiden araştırılarak, yaşlılarımızın hayat standartlarının düşürülmemesi için daha fazla akademik çalışmaların yapılması yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- A Haber. (2020, 14 Nisan). *Avrupa’da binlerce yaşlı Corona Virüs nedeniyle ölüme terk edildi!*. Erişim Adresi: <https://www.ahaber.com.tr/yasam/2020/04/14/avrupada-binlerce-yasli-corona-virus-nedeniyle-olume-terk-edildi>
- Akgül, M. (2020). Çevrimiçi ortamlarda nefret söylemi: Ekşi Sözlük’te 65 yaş üstü sokağa çıkma yasağı tartışmaları. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (51), 57–78. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/ikad/issue/57520/775908>
- Bayrakçı, O. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde oluşturulan capslerin analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(Pandemi Özel Sayı), 3506–3526. Doi: 10.26466/opus.85371
- Birinci, M., Bulut, T. (2020). Covid-19’un sosyo-ekonomik yönden dezavantajlı gruplar üzerindeki etkileri: Sosyal hizmet bakış açısından bir değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 4(1), 62–68. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/scd/issue/54484/733978>
- Demirel, A., Sütçü, S. (2021). Covid-19 Salgınında Türkiye’de yaşlılara yönelik uygulamalar ve hizmetlerin değerlendirilmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Pandemi Özel Sayısı, 3644–3678. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/opus/issue/60563/858337>
- Ercan M., Arıcı A. (2020). Covid-19 pandemi sürecinin yaşlılar üzerindeki biyo-psiko-sosyal etkileri üzerine bir değerlendirme. *Journal of ADEM*, 1(3), 5–22. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1566907>
- Esen, İ. (2019). *Küresel bir sorun olarak yaşanma: Türkiye ve İngiltere politikalarının karşılaştırmalı bir analizi* (Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=T1mWGp9MngYYkCSgiJvtVs27Z4xzvEQLmMPc2WB4zCsXaxgqjmTW2i_92d5vu1D5
- Gözlem Gazetesi* (2020, 24 Mart). Yaşlı adama maske takıp kafasına kolonya döktüler, Erişim Adresi: <https://www.gozlemgazetesi.com/HaberDetay/252/1123355/yasli-adama-maske-takip-kafasına-kolonya-doktuler.html>
- Gyasi, R. M. (2020). Fighting Covid-19: Fear and internal conflict among older adults in Ghana. *Journal of gerontological social work*, 63(6-7), 688–690, Doi: 10.1080/01634372.2020.1766630
- Haber 7 Gazetesi* (2020, 1 Mayıs). Batı medeniyeti ceset kokuyor!, Erişim Adresi: <https://www.haber7.com/dunya/haber/2969785-bati-medeniyeti-ceset-kokuyor>
- Hürriyet Gazetesi* (2020, 24 Mart). *İspanya’da terk edilmiş huzurevlerinde kalan yaşlılar yataklarında ölü bulundu*, Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-ismanyada-terk-edilmis-huzurevlerinde-kalan-yasli-lar-yataklarında-olu-bulundu-41476864>
- Hürriyet Gazetesi* (2020, 24 Mart). *Sosyal medyada paylaşılan yaşlı adamın videosu büyük tepki çekti!*, Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-haberi-sosyal-medya-paylasilan-yasli-adamin-videosu-buyuk-tepki-cekti-bakan-soyly-aciklama-yapti-41476220>
- IFSW (2014, 7 Ağustos), *International Federation of Social Workers*, Erişim Adresi: <https://www.ifsw.org/sosyal-hizmet-nedir/>
- İçişleri Bakanlığı (2020, Mart). *65 Yaş ve Üstü ile Kronik Rahatsızlığı Olanlara Sokağa Çıkma Yasağı Genelgesi*. Erişim Adresi: <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsizligi-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-genelgesi>
- İçli, G. (2010). Yaşlılar ve yaşlılığın değerlendirilmesi: Denizli ili üzerine niteliksel bir araştırma. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, (1), 1–13. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/203211>
- İnce, C. (2020). Afetlerde sosyal savunmasız bir grup olarak yaşlılar: Covid-19 örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(9), 184–198. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/asead/issue/56911/791042>
- Milliyet Gazetesi* (2020, 8 Haziran). *Çok sayıda yaşlı evlerinde tek başına öldü, cesetleri iki hafta sonra bulundu*, Erişim Adresi: <https://www.milliyet.com.tr/dunya/cok-sayida-yasli-evlerinde-tek-basina-oldu-cesetleri-iki-hafta-sonra-bulundu-6229778>
- Sabah Gazetesi* (2020, 20 Mayıs). *İsveç’ten insanlık suçu: Yaşlılar kasten ölüme terk edildi*, Erişim Adresi: <https://www.sabah.com.tr/dunya/2020/05/20/isvecten-insanlik-sucu-yasli-lar-kasten-olume-terk-edildi>

- Santini, Z., Jose, P., Cornwell, E., Koyanagi, A., Nielsen, L., Hinrichsen, C., Meilstrup, C., Madsen, K. R., Koushede, V. (2020). Social disconnectedness, perceived isolation, and symptoms of depression and anxiety among older Americans (NSHAP): A longitudinal mediation analysis. *Lancet Public Health*, 5(1), e62–e70. Erişim Adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2468266719302300>
- Sargın, N., Kutluca, V. (2020). Covid-19 salgını sürecinde yetişkinlerin tepkileri. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2): 64–70. Erişim Adresi: Doi: 10.47257/busad.838408
- Soysal, G. (2020). Koronavirüs salgını ve yaşlılık. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 290–301. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/54658/736807>
- Tekindal, M., Ege, A., Erım, F., Gedik, T.E. (2020). Sosyal hizmet bakış açısıyla Covid-19 sürecinde yaşlı bireyler: Sorunlar, ihtiyaçlar ve öneriler. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 159–164. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ikcusbfd/issue/55773/741584>
- Tufan, İ., Koç, O., Dere, B., Gürdal, F., Ayan, F., Özgür, Ö., Başıbüyük, G., Başıbüyük, H. (2020). Yaşlıların “Sokağa çıkma yasağı” üzerine görüşleri: Telefon anketi. *Geriatric Bilimler Dergisi*, 3(2), 51–59. Doi: 10.47141/geriatrik.755856
- Tükel, R. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde ruh sağlığı. *Türk Tabipler Birliği Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu*, 30, 2020. Erişim Adresi: https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part71.pdf
- TÜİK İşgücü İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2021-45645#:~:text=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC%202021%20y%C4%B1%C4%B1nda%20bir%20%C3%B6nceki,ise%20%32%2C8%20oldu.>
- Uysal, M. T., Eren, G. T. (2020). Covid-19 salgın sürecinde sosyal medyada yaşlılara yönelik ayrımcılık: Twitter örneği. *Turkish Studies*, 15(4), 1147–1162. Erişim Adresi: <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44396>
- Üstün, Ç., Özçiftçi, S. (2020). Covid-19 Pandemisinin sosyal yaşam ve etik düzlem üzerine etkileri: Bir değerlendirme çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(1), 142–153. Doi: 10.21673/anadoluklin.721864
- Yaşar, Ö., Avcı, N. (2020). Değişen yaşlılık algısı: Covid-19 ile damgalanan yaşlılar. *Turkish Studies*, 15(4), 1251–1273. Erişim Adresi: <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44275>
- Yelboğa, N., Aslan, Ş. B. (2020). Sosyal sorun olarak salgın hastalıklar ve sosyal çalışmanın halk sağlığını koruma/geliştirme görevi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 43–49. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/tushad/issue/54680/726256>
- Yeni Şafak Gazetesi* (2020, 11 Nisan). *Avrupa’da huzurevleri ölüm evi oldu: İngiltere ve İtalya’da yeni skandal patladı*, Erişim Adresi: <https://www.yenisafak.com/koronavirus/avrupada-huzurevleri-olum-evi-oldu-ingiltere-ve-italyada-yeni-skandal-patladi-3534136>
- Yeniçağ Gazetesi* (2020, 22 Mart). *Yasağa rağmen dışarı çıkan yaşlılara su fırlattılar*. Erişim Adresi: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/yasaga-ragmen-disari-cikan-yaslilara-su-firlattilar-272589h.htm>

Etik Beyanı : Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde ÖHÜİBF Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazar(lar)ına aittir.

Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonu’nun 16.08.2021 tarihli ve E-90955707-900-00001688483 sayılı yazısı çerçevesinde etik kurallara uygun bulunmasıyla gerçekleştirilmiştir.

Yazar Katkıları : Yazarlar eşit oranda katkı sunmuşlardır.

Çıkar Beyanı : Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Teşekkür : Yayın sürecinde katkısı olan hakemlere ve editör kuruluna teşekkür ederiz.

Ethics Statement : The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, ÖHÜİBF Journal does not have any responsibility and all responsibility belongs to the author (s) of the study.

This study was carried out after the approval of Hacettepe University Senate Ethics Committee with E-90955707-900-00001688483 numbered and dated 16.08.2021, which found to it comply with ethical rules.

Author Contributions : The authors contributed equally.

Conflict of Interest : There is no conflict of interest between the authors.

Acknowledgement : We thank the referees and editorial board who contributed to the publishing process.
